

інтегративної комунікації і компенсації/заміщення. У романтичних стосунках реакція на ситуацію ревності визначається цінністю партнера, а в подружніх – цінністю відносин.

Ключові слова: ревності, комунікаційні реакції на ревності, партнерські і подружні стосунки.
Fourmanov Igor, Dr.Sc. in Psychology, Prof.,
Belarusian State University, Minsk, RB

JEALOUSY COPING STRATEGIES IN ROMANTIC AND MARRIAGE RELATIONS

In article are studied interactive and behavioral reactions to jealousy situation of depending on a role in partner relations in early adulthood. The study suggest that the reactions of integrative communications and compensation/substitution are more often used without dependence from a role in jealousy situation. In romantic relations reaction to a jealousy situation is defined by value of the partner, and in marriage – value of relations.

Keywords: jealousy, communicative reactions to jealousy, partner and marriage relations.

УДК: 159.99

Ілля Чанчиков, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

Стаття присвячена з'ясуванню сили зв'язку між релігійністю та соціально-психологічною адаптацією. Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення категорії "релігійності". Автор акцентує увагу на тому, які саме складові релігійності можуть покращити соціально-психологічну адаптацію.

Ключові слова: релігійність, соціально-психологічна адаптація, особистість.

Постановка проблеми. Людина постійно знаходиться у процесі взаємодії з навколишнім середовищем в якому з'являються нові умови та ситуації до яких потрібно адаптуватись. Таке явище називають соціальною адаптацією. Це пов'язане з тим, що те до чого потрібно адаптуватись це соціальне середовище і люди які його утворюють.

Стан дослідження. Явище психологічної адаптації розглядалося багатьма вченими. Зокрема інтеракціоністська концепція Л. Філіпса, згідно з якою усі різновиди адаптації обумовлені як інтропсихічними, так і середовищними факторами; Г. Гартман розробив психоаналітичну концепцію, за якою приділяю велике значення ролі конфліктів у соціально-психологічній адаптації людини; Г. Зіммель вважав, що наслідування дозволяє швидко пристосуватись до навколишніх умов.

Щодо релігійності, то її вивчали багато російських дослідників. Серед них наприклад, Л. Рязанова, яка вважала, що релігійність формується через віру в Бога, приналежність до певної конфесії, та інтеріоризацію релігійних принципів.

Вплив релігійності на соціально-психологічну адаптацію не дуже досліджена тема. Але загалом, вважається що релігійна людина дотримується правил та канонів, які стверджуються релігією. Такі правила багато в чому направлені на консолідацію та примирення особи з оточуючими, вироблення в неї почуття відповідальності за свої дії та думки, та розвиток людини у кращу сторону. Це все впливає на людину так, що в неї покращується сприймання різни ситуацій в порівнянні з невіруючою людиною.

Виклад основного матеріалу. Життя людини від самого початку і до кінця пов'язане з адаптацією до середовища. Соціальна адаптація – це інтеграція людини в суспільство, у процесі якої відбувається формування характеру, відношення до оточуючих, система принципів та самосвідомість. Це й активний процес пристосування до соціального середовища, спрямований на збереження балансу між особою, її внутрішнім станом і навколишнім середовищем.

Психологічна адаптація здійснюється шляхом пристосування людини до наявних у суспільстві вимог у процесі узгодження власних цінностей і переконань із суспільними нормами. Успішність адаптації залежить не стільки від особливостей та об'єктивних властивостей ситуації, скільки від особливостей та наявності індиві-

дуальних рис, їхнього адекватного й ефективного застосування. А. Бандура стверджував, що не тільки зовнішні чинники впливають на поведінку, та на самовідчуття особистості, а й сама особистість своєю поведінкою та своїм відношенням формує певне сприйняття себе оточуючими [1, с. 123].

Адаптивність є одним з визначальних і діагностичних критеріїв психічного здоров'я й самоактуалізації, а також, як чинник успішної самореалізації. Науковці досліджували особливості адаптації в умовах звичайних життєвих ситуацій, стресу, життєвої кризи, однак різні психологічні концепції розглядають різні чинники соціальної адаптації. Провідне місце в сучасних дослідженнях соціальної адаптації належить теоретичним підходам когнітивної, біхевіоральної, феноменологічної орієнтації.

Основними ознаками ефективною адаптованості, згідно з інтеракціоністською парадигмою, є наступні показники: а) адаптованість в сфері "позаособистісної" соціально-економічної активності, де індивід здобуває знання, уміння і навички, набуває компетентності та майстерності; б) адаптованість у сфері особистих відносин, де встановлюються інтимні, емоційно насичені зв'язки з іншими людьми, а для успішної адаптації потрібні чутливість, знання мотивів людської поведінки, здатність тонкого і точного відображення змін взаємин [11, с. 180].

Психоаналітична концепція адаптації спеціально розроблена німецьким психоаналітиком Г. Гартманом [14, с. 67], хоча питання адаптації широко обговорюються в багатьох роботах З. Фрейда, а механізми і процеси захисної адаптації розглянуті в роботі А. Фрейд [11, с. 320]. Адаптація, згідно з Г. Гартманом, включає як процеси, пов'язані з конфліктними ситуаціями, так і ті процеси, які входять у вільну від конфліктів сферу Я [14, с. 267].

Дуже змістовними є ідеї Г. Зіммеля щодо вивчення питань професіоналізму. Він опирається на так звану гіпотезу наслідування, під якою розуміє геніальність, талант, здібності людини як сукупність загальної праці предків в історичному контексті, що протягом століть засвоювалися під час тієї чи іншої праці. У цьому сенсі він розуміє здатність витрачати менше часу на певну роботу завдяки так званій "кваліфікованій праці" талановитою, геніальною особою, ніж іншими працівниками. Тобто, я "...за умови рівності в активній витраті сил з боку суб'єкта, діяльність дуже відрізнялася в тій мірі, в якій організація психофізичної системи містила б у собі

різну та з різною легкістю комбіновану суму переробленого досвіду та вміння предків" [6, с. 356]. Отже під процесом адаптації він розуміє здатність швидкого пристосування працівника до певних умов праці та вимог роботодавця на основі природжених якостей.

У концепціях Ж. Піаже та Р. Мертона соціальна адаптація розглядається як зустрічний процес суб'єкта та соціального середовища. Так, Ж. Піаже у генетичній синтетичній психології одним із головних принципів вважає розвиток складних систем, який і трактується як адаптація, тобто "...як баланс між асиміляцією та акомодациєю, що, по суті, одне й теж саме, баланс у взаємовідносинах суб'єкта та об'єкта" [5, с. 137].

Результатом соціально-психологічної адаптації можна вважати адаптованість особистості, яка, на думку А.А. Налчаджяна, характеризується наступними особливостями: 1) вона сприяє безконфліктному і продуктивному виконання провідної діяльності; 2) вона дозволяє особистості задовольняти свої соціально обумовлені потреби; 3) дозволяє особистості зайняти конструктивну позицію по відношенню до тих соціальних очікувань, які висуваються до нього соціальним середовищем; 4) створює можливість для самореалізації особистості і творчого вираження її особистісного потенціалу [9].

На думку Н. А. Свиридова [12], специфіка соціально-психологічної адаптації, на відміну від біологічної, полягає в можливості здійснення не тільки пристосувальної, а й перетворювальної діяльності, тобто вона є адаптивно-які адаптують системою. Соціально-психологічна адаптація не тотожна пристосуванню.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація в даний час визначається як складне утворення, пов'язане з індивідуальними особливостями особистості і з позицією особистості в суспільстві. З одного боку, це процес взаємодії особистості і соціального середовища, який спрямований на досягнення певної міри відповідності результатів діяльності вимогам соціуму. З іншого боку, соціально-психологічна адаптація є системою, що самоорганізується, основними елементами якої є як структурні компоненти особистості, так і особливості соціального оточення.

У нашому дослідженні ми будемо застосовувати об'єднану модель інтеракціоністів і біхевіористів. Критеріями успішної соціально-психологічної адаптації ми вважаємо:

1. Високий емоційний комфорт.
2. Гарні відносини з людьми (високе прийняття інших та високе самоприйняття).

3. Вміння спокійно та адекватно прийняти різні ситуації.

Соціолого-релігієзнавча наука 1990–2000 рр., яка саме займалась вивченням релігійності досить сильно просунулася в обґрунтуванні критеріїв такого складного і актуального феномена. На сьогодні можна говорити про дві основні концепції, до яких можуть бути зведені різні варіанти критеріїв релігійності, висунутих фахівцями.

Перша, яка може бути позначена як "класична", заснована на виключно сторонньому, об'єктивованому погляді на релігію. Дослідники, що працюють в рамках даного підходу, виділяють два принципових моменти для визначення релігійності. По-перше, таким моментом виступає практичне підтвердження релігійної позиції суб'єкта, що виражається в регулярних культових діях – "коли віра приводить до регулярного відвідування церкви, причащання, дотримання постів і т.д., тобто, коли людина заради неї готова чимось поступитися, якщо її поведінка якось змінюється" [7, с. 402]. І навпаки, "культурна релігійність, або релігійна самоідентифікація", на думку дослідників даної групи, не припускає, що дана людина розділяє відповідні релігійні вірування і слідує релігійним практикам [8, с. 146].

Другу, "посткласичну" концепцію релігійності, характеризує підвищена увага до особливостей конкретної релігії, до пошуку адекватних "інструментів" її вивчення [6, с. 211]. Це досягається поєднанням класичного об'єктивного підходу та підходу інтроспективного, що припускає погляд з позицій віруючого даної релігії, який, на думку деяких авторитетних вчених, є для дослідника цінним евристичним ресурсом, здатним відкрити перед соціальними науками нові горизонти пізнання [11, с. 231].

Для концепції релігійності першого типу характерно практичне ототожнення категорій "релігійність" і "включеність в релігійну культуру" (синонімом останньої в православному християнстві є "воцерковленість"). Релігійність тут оцінюється в позитивістському ключі, з точки зору виконання/невиконання віруючим певного комплексу норм і правил мислення і поведінки, який і являє собою репрезентативну релігійну культуру тієї чи іншої конфесії.

Концепцію релігійності другого типу відрізняє "розведення" відповідних категорій, визнання того, що зв'язок між ними хоча і має місце, але не носить жорсткого лінійного характеру. Тут релігійність розуміється феноменологічно, як якась сутність, що виражається в репрезентації особистістю релігійної культури (воцерковленості) як своєму найбільш повному і зрілому явищі, але не зводиться до цього явища і не випливає з нього "автоматично".

Психолога особистості Г. Олпорта зацікавив онтогенез релігійного почуття і проблема "справжньої" релігійності. Він описує стадії релігійного почуття. Зріла релігійність диференційована; незріла ж проста, некритична, нерелфлексивна. Зріла релігійність – цілісна, всеосяжна і структурована життєва філософія особистості, що інтегрує як когніцію (картина світу), так і мотивацію (моральний додаток, ієрархізація мотивів), вона дає мету в житті і систему цінностей [11, с. 57]. Зріла і незріла релігійність, увібравши, як визнавав Олпорт, вплив з декількох джерел, трансформуються спочатку в інституційну і інтерналізовану, а потім у зовнішню і внутрішню. Зовнішня і внутрішня релігійність розмежовуються на підставі місця релігії в структурі мотивації особистості. Одні люди використовують релігію, інші нею живуть. Для одних це мета, для інших засіб. Саме зовнішня релігійність пов'язана з забобонами.

С. Філатов, Р. Лункін роблять висновок про існування двох основних типів концептуалізації релігійної самоідентифікації, базуючись на аналізі проведених досліджень в даній області: 1) Етнічна релігійність – релігійність на підставі декларації людиною своєї приналежності до релігійної традиції, виходячи з етнічного принципу. Така методика ґрунтується на визначенні числа людей, які належать до конкретної конфесії на основі аналізу етнічного складу населення держави; Культурна релігійність – релігійність на підставі декларації людиною своєї приналежності до релігійної традиції без взаємозв'язку з іншими критеріями релігійності (людина не обов'язково поділяє положення віровчення, бере участь в таїнствах і обрядах, є членом релігійної громади). Релігійна ідентичність для людини має значимість і вибудовується як співвідношення з культурної, етичної, ціннісної системами життя суспільства [10].

Таким чином, виходячи з усього сказаного вище, можна виділити критерії релігійності, і ними виступають три основні ознаки: 1) термінальний характер цінності релігійної віри; 2) позитивна самоідентифікація суб'єкта щодо релігії; 3) позитивна самоідентифікація суб'єкта щодо якоїсь конкретної конфесії.

У нашому дослідженні ми використовували методику діагностики соціально психологічної адаптованості Роджерса–Даймонда, а для дослідження релігійності

використали методику визначення структури індивідуальної релігійності Ю. В. Щербатих. У дослідженні брало участь 40 осіб, переважно 20–35 років.

Після проведення дослідження соціально-психологічної адаптації ми отримали значення за факторами: адап-

тивність, самоприйняття, прийняття інших, емоційний комфорт та визначили середнє значення по кожному фактору (рис. 1).

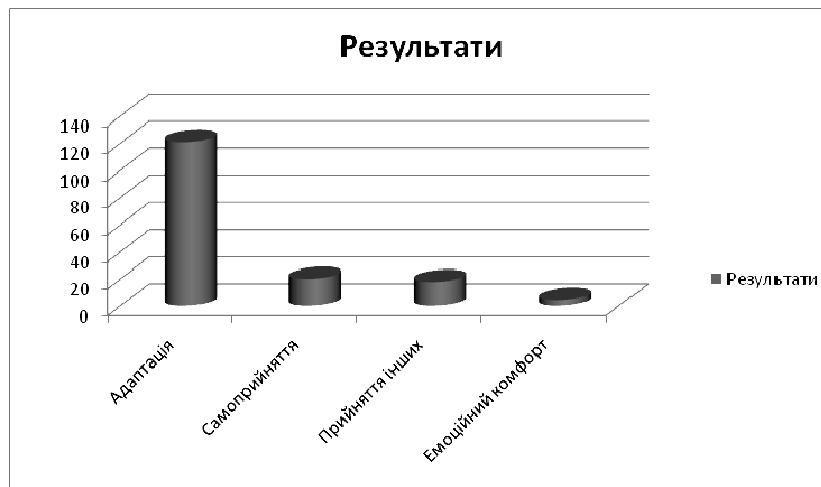

Рис. 1. Результати дослідження за методикою соціально-психологічної адаптації Роджерса–Даймонда

Отримавши результати ми визначили, що у досліджуваних доволі високі показники по всім факторам, що показує про високий рівень соціальної адаптованості. Особливо великий показник ми отримали по фактору адаптації, що може казати про успішне прийняття існуючих навколишніх умов.

Далі отримавши результати за тестом для визначення структури індивідуальної релігійності Ю. В. Щербатих, ми визначили середні значення за вісьмома субшкалами (рис. 2).

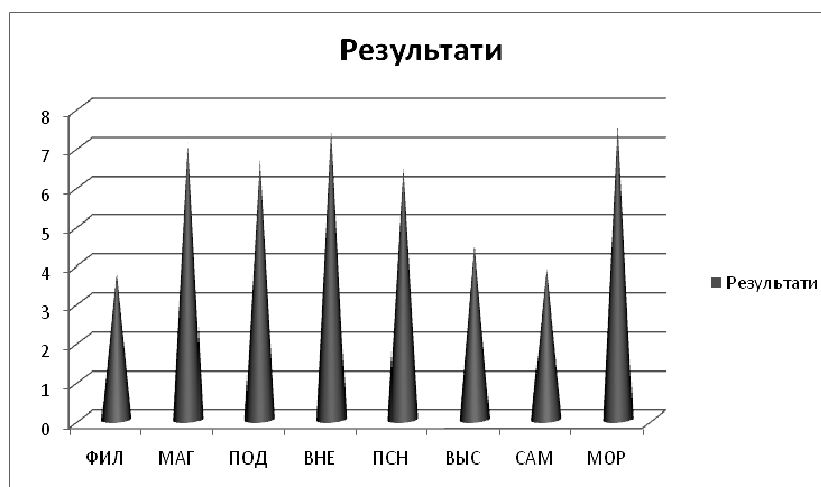

Рис. 2. Результати дослідження за тестом для визначення структури індивідуальної релігійності Ю. В. Щербатих

Провівши дослідження за цією методикою виявилось, що рівень релігійності досліджуваних знаходиться на середньому рівні. Що вказує, що досліджувані вірять в Бога та в деякій мірі наслідую релігійні принципи. Найбільше виділяються шкали по відношенню до магії і зовнішніх ознак релігійності, а також відношення до релігії, як до нормальної поведінки. Це можна тим, що

зараз релігійність багато ким вважається лише як похід до церкви, а не повне вивчення і розумінні релігійних знань та принципів.

Наступним етапом було проведення кореляцій для визначення зв'язку між релігійністю особистості та соціально-психологічною адаптованістю.

Таблиця 1

Результати статистичної обробки кореляцій за Спірменом

	Адаптивність	Релігійність	Самоприйняття	Прийняття інших	Емоційний комфорт
Адаптивність	1	0,276	0,743**	0,810**	0,750**
Релігійність	0,276	1	0,491**	0,591**	0,210
Самоприйняття	0,743**	0,491**	1	0,687**	0,524**
Прийняття інших	0,810**	0,591**	0,687**	1	0,623**
Емоційний комфорт	0,750**	0,210	0,524**	0,623**	1

** – кореляція на рівні значимості 0,01

Із результатів дослідження ми бачимо, що релігійність корелює із адаптивністю у двох шкалах. Це шкали "самоприйняття" та "прийняття інших". Це можна пояснити тим, що релігійні принципи пов'язані з позитивним відношенням до інших людей, до їхніх помилок та недоліків, релігійні люди схильні прощати себе та оточуючих.

Також виявилось, що самоприйняття та прийняття інших високо корелює із адаптивністю. Це і не дивно, тому що, адаптація до середовища, включає адаптацію і до оточуючих людей, і до самого себе. Без цього висока адаптивність та пристосовуваність людини неможлива.

Із всього вище сказаного слідує, що релігійність корелює з прийняттям інших і самоприйняттям, які в свою чергу корелюють з адаптивністю. Отже, можна сказати, що висока адаптивність буде досить пов'язаною із релігійністю через відносини з оточуючими людьми.

Висновки. Аналізуючи проблему впливу релігійності на соціально-психологічну адаптацію, варто зазначити, що це одна з недосліджених проблем у психології і соціології. Соціально психологічна адаптація не може бути успішно сформованою без позитивного відношення до людей і ситуації, та вміння бути відповідальним. Саме ці якості людина часто отримує з релігії.

Згідно отриманих результатів дослідження ми бачимо, що релігійність слабо корелює із адаптивністю, але сильно корелює з відношенням до себе і відношенням до інших людей. Ми можемо припустити, що такі результати були наслідком того, що людина з високою релігійністю буде керуватись релігійними принципами, які є гуманістичними і направлені на прийняття інших людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бандура А. Теория социального научения / Альберт Бандура. – М.: Прогресс, 2004. – 410 с.
2. Астафьева О. Н. Синергетический подход к исследованию социокультурных процессов: возможности и пределы / О. Астафьева. – М.: Изд-во МГИДА, 2002. – 315 с.
3. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990.
4. Зиммель Г. Созерцание жизни / Г. Зиммель // Избранное. – М.: Юрист, 1996. – Т. 2.
5. Капитонов Э. А. История и теория социологии: учеб. пособие для вузов / Едуард Капитонов. – М.: ПРИОР, 2000. – 460 с.
6. Лопаткин Р. А. Социологическое изучение религиозной ситуации / Р. А. Лопаткин // Государственно-церковные отношения в России (опыт прошлого и современное состояние) / Отв ред. Овсиенко Ф.Г., Одинцов М.И., Трофимчук Н.А. – М.: Изд-во РАГС, 1996. – 412 с.
7. Шибутани Т. Социальная психология / Тамотсу Шибутани. – М.: Прогресс, 1969. – 390 с.
8. Налетова И. Н. "Новые православные" в России: тип или стереотип религиозности / И. Н. Налетова // Социологические исследования. – 2004. – № 5.
9. Началдзян А. А. Социально-психологическая адаптация личности / А. А. Началдзян. – Ереван: ЭПО, 1988. – 262 с.
10. Релігійзнавчий словник. – К., 1996. – 392 с.
11. Рэдклифф-Браун А. Р. Структура и функция в примитивном обществе: очерки и лекции / А. Р. Рэдклифф-Браун; пер. с англ. – М.: Восток. лира; РАН, 2001. – 380 с.
12. Свиридов Н. А. Социальная адаптация личности в трудовом коллективе / Н. А. Свиридов // Социологические исследования. – 1980. – № 3. – С. 47–48.
13. Хуткая С. Социальная адаптированность личности: концептуализация понятия / С. Хуткая. – М.: Прогресс, 1990.
14. Филатов С. Б. Статистика российской религиозности: магия цифр и неоднозначная реальность / С. Б. Филатов, Р.Н. Лункин // Социол. исслед. – 2005. – № 6.
15. Allport G. W. The individual and his religion / G. W. Allport. – N.Y., 1971.
16. Hartmann H. Ego psychology and the Problem of adaptation / H. Hartman. – N.Y.: International Universities Press, 2006. – 472 p.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.16

Чанчиков Илья, студ.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

РЕЛИГИОЗНОСТЬ КАК ФАКТОР СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ

Статья посвящена выяснению силы связи между религиозностью и социально-психологической адаптацией. Проанализированы подходы различных ученых по определению категории "религиозности". Автор акцентирует внимание на том, какие именно составляющие религиозности могут улучшить социально-психологическую адаптацию.

Ключевые слова: религиозность, социально-психологическая адаптация, личность.

Chanchikov Ilya, student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

RELIGIOSITY AS A FACTOR OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION

The article is devoted to clarify the binding forces between religiosity and psychosocial adaptation. We analyzed the approaches of different scholars on the definition of "religion" category. The author focuses on exactly what components of religiosity can improve the social and psychological adaptation.

Keywords: religious, social and psychological adaptation, personality.

УДК 159.943

Олена Чуйко, д-р психол. наук, доц.
А. Голотенко, магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА В СТРУКТУРІ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Стаття розкриває результати емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення ролі і місця соціальної підтримки в структурі особистісних ресурсів внутрішньо переміщених осіб. Виявлені кореляційні зв'язки вказують на існування тенденцій, що засвідчують пасивність та інертність реципієнтів допомоги, що може стати підґрунтям для формування споживацької поведінки ВПО та появи деструктивних проявів особистості.

Ключові слова: соціальна підтримка, особистісні ресурси, внутрішньо переміщені особи, вимушена міграція.

Актуальність проблеми. Військові дії, що відбуваються у східних регіонах України, завдали кардинального впливу на характер соціального функціонування значної кількості людей, зумовили розгортання процесів вимушеної міграції всередині країни та, як наслідок, появи

великої кількості внутрішньо переміщених осіб. За даними незалежного аналітичного центру CEDOS, станом на середину листопада 2015 р. в Україні налічувалося 1 млн. 592 тис. 362 внутрішньо переміщені особи [6]. З